

OVERWEGING BIJ DE BEGRAFENIS VAN KO BORDENS

26 augustus 1935

Amsterdam

1 april 2021

Op de tafel lag een platte witte doos. Lot maakte hem open en samen keken we erin.

Er zat niet veel in, maar wat erin zat, deed ertoe.:

De foto, aanwijzingen voor de gang van zaken, de boot straks naar Zorgvliet en vooral een goed glas wijn na afloop met veel mensen. Dat laatste kan nu niet, jammer genoeg!

Maar misschien kan iedereen die nu thuis meeluistert zichzelf straks even tussendoor vast een mooi glas wijn inschenken, niet alleen om mee te doen met het delen van brood en wijn straks, maar ook om een dronk uit te brengen na afloop op Ko en op het leven! Verder lag er in de doos een brief over deze liturgie. "Voor Jannet" stond erop.

Door Lot heb ik Ko leren kennen. Lot liep vooraan in de werkgroep feminisme en theologie, nu ruim 40 jaar geleden. Er moest een vrouw komen in het Team van de Dominicus. Die vrouw werd ik en zo is de hechte vriendschap tussen ons en ons gezin ontstaan.

Voor Jannet dus. Thema: "over de zin van het leven" en als lezing graag Johannes 2 het verhaal van de bruiloft te Kana, en niet meer dan één iemand die iets zegt over mijn leven. Vooruit Ko, dat verhaal over die bruiloft zal wel gaan en dat thema "de zin van het leven" is mooi. Maar die ene persoon, dat kan echt niet, daar kunnen we ons niet aan houden en wie moet dat dan zijn? "Nou", zei Ko, toen Lot en ik weer beneden aan zijn bed zaten, "dat kun jij ook het beste maar doen, Jannet."

"Kijk, ik doe er dan niet meer toe. Op het moment van mijn begrafenis ben ik al geweest, verleden tijd. Het gaat om de toekomst." Typisch Ko, dacht ik, maar wat bedoelt hij precies?

Tegen de achtergrond van het leven van Ko horen we het verhaal van de bruiloft van Kana en zien dat het gaat over een groep mensen en over feest maken en eten en drinken. Typisch Ko. En er is een proces gaande. Er ontbreekt iets, er is geen wijn, nota bene op het feest der feesten, een bruiloftsfeest! Een vrouw, de moeder van Jezus ziet de oplossing: haar zoon, natuurlijk! Zij gelooft in hem. Maar de zoon is zover nog niet. De spanning stijgt. Hoe moet dit gaan?!

De schrijver Johannes richt zich op twee dingen in zijn verhaal: op het groepsproces en op de verandering, de transformatie. Dat zijn de twee hoofdthema's van dit verhaal. In zijn derde studie, agogiek, zoals Lot al aangaf, na theologie en filosofie, studeerde Ko af op een onderzoek naar een verschijnsel dat bij grote groepen vaak plaatsvindt: the wave. Waving betreft een verschijnsel in grote groepen waarbij mensen gaan meeroepen, of mee-doen als iemand begint met roepen. Dan zwelt die ene stem aan als een grote golf tot een luide cadans die door de straten echo-et. Zoals onlangs "I can't breathe" bijvoorbeeld, waardoor de Black Life Matters beweging vleugels kreeg. En zo'n veertig jaar geleden "baas in eigen buik" en "geen bommen, maar mensen" en "geen woning, geen kroning." Die aanstekelijkheid van het met elkaar meeroepen is een krachtig, niet te stuiten mechanisme van een proces dat van onderop komt, waarmee de status quo wordt aangepakt en de toekomst veranderd kan worden. De kracht van dit mechanisme is groot en kan zelfs tijdelijk gevaarlijk zijn. Je móét er als overheid daarom wel rekening mee houden. Maar de werkelijke kracht zit in de waarheid van de eerste die begint. Klopt het niet dan ebt die wave, die beweging vanzelf weer weg.

De Dominicus is voor Ko zo'n eerste beweging. Daar begon de stem van onderop tegen de status quo van de verstokte Roomsche Kerk, daar begon het zicht op vrijheid en bevrijding door maatschappelijk engagement. Hier werd die oude lege kerk, een volle, levendige kerk van vrijwilligers, waar teksten opnieuw werden vertaald, het gregoriaans werd vervangen door klare taal en de liturgie opnieuw en fris werd uitgevonden. Ko was maar wat graag na de viering met ons allen, die overvolle kerk uit en veel meer de straat opgegaan.

In het verhaal is de vrouw de moeder van Jezus, de mater familias. Zij zorgt dat het proces goed verloopt. Maar ze wordt weggezet, of afgewezen, zo lijkt het: wat is dat voor mij en voor u, vrouw, wat wil je allemaal; het is mijn tijd nog niet. Zo was het ook wel voor Ko. Niet alles wat hij wilde, werd begrepen. Hij keek vooruit en ging soms te snel. Daarom werd niet iedere rol hem gegund. Het bijzondere van Ko was, dat hij, net zoals de vrouw in het verhaal, dan een stap terug, of opzij kon doen. Met een zekere ironie en relativeringsvermogen van zichzelf, dacht Ko: ok dan, zijn jullie er niet

aan toe, zien jullie dat anders, dan ga ik het weer anders aanpakken. En zoals de vrouw in het verhaal instructies gaf aan de bedienden, zo ging Ko ook te werk. Is er een voorzitter nodig, dan zal ik voorzitten. Is er een ander, ook goed, of niet goed, als het maar klopt. Want het ging hem om de zaak, niet om zijn persoon. En zo is de Beleidsraad ontstaan, het Open Huis en de eetgroepen en niet te vergeten het halfjaarlijks overleg met het Bisdom Haarlem. Het proces moest slim, maar transparant worden begeleid. En daar was Ko goed in.

Om een lang theologisch verhaal kort te maken, zal ik maar meteen zeggen waar het om gaat bij Johannes. In dit verhaal, zoals in vele Bijbelse verhalen verwijst de wijn op het feest naar de Thora. Thora is de wijn, het is de feestvreugde van het leven. Leven met de Thora is leven met de Allerhoogste, de goede Naam der namen die het leven optilt boven het bedrukte dagelijks bestaan uit. Leven vanuit de bijbelse verhalen, leven vanuit de traditie van thora-doen betekent dat de natuur niet alleen kringloop is, maar schepping wordt, dat de wereld uit de altijd terugkerende reeks van oorlogen verlost kan worden en dat de mens niet alleen tot kennis komt, maar meer dan dat tot inzicht, ethiek, creativiteit en openbaring. Wijn en thora zijn één en dezelfde symboliek. Op het feest ontbreekt de wijn. Dat betekent, dat de thora ontbreekt. Als Jezus het water dat voorhanden is transformeert tot wijn, betekent dit dat hij van het gewone dat voorhanden is iets maakt dat meer is dan het gewone: prachtige klare wijn!

En zo voorziet hij in de aanwezigheid van de Thora, de Stem van de Eeuwige. Maar het is de tijd nog niet. Want voordat je kunt acteren, voordat je tot actie kunt overgaan, moet je weten wat je mist. Ko zag en voorzag vaak wat er miste. En daarom zette hij het proces van onderop in. Simpel gezegd om mogelijk te maken dat water in wijn zou kunnen veranderen. Hij begon met één stem in de hoop op bijval en instemming. Typisch Ko.

Hij heeft vaak gelijk gekregen, soms meteen, soms achteraf. Als Wim Tepe als Dominicaan en kunstenaar hier niet in deze kerk begonnen was, hoe zou het hier dan zijn. Als Dominicaan Jan Nieuwenhuis na de ziekte van Wim Tepe hier niet het voortouw had genomen als voorganger en leermeester, hoe zou het hier dan nu zijn?

Ko zei weleens. Ik ben uitgetreden uit de orde. Dat was nodig en goed. Maar in wezen ben ik niet anders dan toen ik Dominicaan was.

Als Ko als derde van het eerste uur hier in deze Dominicus niet zoveel jaren achtereen als een pater familias voorzien had en gezorgd, gestimuleerd en geacteerd in het proces van onderop, de ingrediënten bij elkaar had gezocht om in sociaal en psychologisch opzicht te kokkerellen, maaltijd te houden en fijne wijn te schenken, waar waren wij dan nu?

En wie zal zeggen hoe het verder gaat? Ko had daar alle vertrouwen in. "Ik vind dat het goed gaat, echt," zei hij in één van onze laatste gesprekken. Wat op het podium gebeurt is kwalitatief zeer goed en vernieuwend, kijk naar de toneelvertellingen: prachtig, de werkgroepen, het koor en de muziek blijft maar doorgaan met nieuwe composities. Er zal veel veranderen. Wie had een Coronacrisis verwacht? De mensen zullen nog meer zelfstandig worden, nog meer gemeenschap vormen ondanks en dankzij de feitelijke afstand. De liturgie komt in de huiskamers, dat is nu al gaande. Creativiteit en inzicht daar komt het telkens weer op aan. Als je weet wat je mist, komt een proces op gang en weet je niet waar je uit komt. Dat is spannend. Maar wie de wereld wil controleren, verliest haar. Zien wat is en je verbazen, dat zijn de eerste twee stappen tot verandering, telkens weer.

Jezus wordt later zelf de wijn, zo is hij dat gaan zien, gaandeweg zijn procesgang: ziehier ik deel mijzelf als brood, ik schenk mijzelf als wijn, we zullen het straks weer uitspreken bij het Tafelgebed. Jezus als levende Thora: Stem van de Eeuwige. Ook Hij was zijn tijd vooruit, niet altijd begrepen tot op de dag van vandaag. En toch leven wij in die traditie die ons draagt op een onzichtbaar weefsel en die ons voedt met brood en wijn in overvloed, elke dag, elke week, al eeuwen lang.

Ik bracht de thee naar boven. Of hij nog een slokje thee wilde. Ja wel graag en nog wel één. Maar toen was het genoeg. En na een lange stilte fluisterde hij: liever een goed glas wijn.

Jannet Delver